

Op weg naar zelfstandig lezen van literatuur

1 januari 1996

Auteur: Gerard de Vriend

Volume: 06

Nummer: ?

Pagina's: 95-100

Documenten

- [tsjip_jrg06_060.pdf](#)

gerard de vriend op weg naar zelfstandig lezen van literatuur volgens annie m g schmidt zijn er lees en leefkinderen misschien wel door de alliterende formulering heeft deze typering een zekere stelligheid gekregen al mag worden aangenomen dat de hooggeerde schrijfster geen moment heeft gedacht aan een hooggeleerde bewijsvoering retorisch derhalve maar toch informatie die tot nadenken stemt de uitspraak lijkt de mogelijkheid om als literatuurdocent succes te hebben aanzienlijk te beperken en dwingt in elk geval tot relativering niet elke leerling zal een vestdijk lezen kunnen worden zullen geen besef voorkomen veel krampachtige didactisering door met enige distantie te kijken naar literatuuronderwijs als voldongen feit worden weliswaar bepaalde mogelijkheden ter discussie gesteld maar ontstaat eveneens verheldering over wat er wel kan en waarom dat zo belangrijk is niet iedereen heeft een literatuurknobbel schreef hans van den bergh niet lang geleden in vrij nederland voor hem zijn het er zelfs maar een paar voor wie de hogelijk door de leraar gewaardeerde teksten en dat is de literatuur die van den bergh in de klas wil zien een schoonheidservaring zal opleveren toch is de literatuurles een van de weinige plaatsen waar alle leerlingen in elk geval weeta krijgen van literatuur terwijl er op zich geen reden is om uit te sluiten dat zelfs leefkinderen er esthetische ervaringen kunnen opdoen maar dan zullen we het begrip esthetische ervaring ruimer moeten opvatten dan als geclausuleerde schoonheidservaring in mijn proefschrift literatuur als voldongen feit amsterdam 1996 gebruikte ik de aanduiding fascinerende door fictie voor een dergelijke meer algemene invulling ter legitimering van pedagogisch gefundeerd en juist daarom longitudinaal literatuuronderwijs ik doelde onder meer op de algemene belangstelling voor gedragingen van andere ook fictieve personen die gebeurtenissen van verhaalpersonages moeten dan wel aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen of in elk geval bij hun belevingswereld ik zou dat willen invullen met wat jerome bruner noemt de narrative mode of thin king narratieve omgang met de werkelijkheid ook leefkindere hebben met verhalen kennis gemaakt bijvoorbeeld met plotstructuren en personages al dan niet in stereotiepe

rolverdelingen als er thuis niet werd voor gelezen zorgde de medienalltag een uitdrukking van een eggert scharpe van het moderne kind wel voor de nodige impulsen aan die indrukken en invloeden ligt vermoedelijk een fundamenteel proces ten grondslag dat te maken heeft met de taalontwikkeling van elk kind via de taal gaan we met de werkelijkheid om meent bruner die bovendien benadrukt dat we niet alleen volgens the paradigmatic mode of thinking moeten leren observeren analyseren en argumenteren maar ook dringend behoefte hebben 95 aan goede verhalen pakkend drama geloofwaardige historische verslagen accounts en daarmee toekomen aan een narrative mode of thinking deze denkwijze heeft betrekking op menselijke intenties en handelingen en is even wezenlijk voor het constructief kunnen omgaan met de werkelijkheid ze manifesteert zich door specifieke taalkundige aspecten die met name te maken hebben met mogelijkheden om aan de taalboodschap een individuele kleuring mee te geven al op jeugdige leeftijd leert het kind de taal op die wijze te hanteren en te doorzien op een gegeven moment kan het the dual landscape van een verhaal onderkennen dat wil zeggen het begrijpt dat er niet louter van handelingen sprake is maar ook van een perspectief op die handelingen het kind blijkt dan tevens in staat om bepaalde voorstellingen als niet werkelijk op te vatten of als opvatting van verhaalpersonages zodat ze niet zonder meer werkelijk hoeven te zijn door een subtiel gebruik van de narratieve denkwijze geeft men zijn taal een mate van onbepaaldheid daardoor wordt interpretatie nodig en manipulatie mogelijk ook in de betekenis van zich overleveren aan een bijzondere kijk op de werkelijkheid om zulke ervaringen zou het kunnen gaan in de literatuurles abeltje en anton wachter elke docent weet dat onderwijs contraproductief werkt als je de eigen onderwijsdoelen uit het oog verliest weinig zinvol is het bijvoorbeeld om gegevens uit de literatuurwetenschap zonder meer over te nemen in de literatuurles zelfs lipkinderen hoeven immers geen literatuurwetenschappers te worden omgang met fictie leer je in een leerproces gecanoniseerde literatuur lezen moeten leren in het perspectief van de literaire vorming betekent dit dat we rekening moeten houden met esthetische ervaring in ontwikkeling zo wel voor het genieten van de a van abeltje als voor het appreciëren van te rug tot ina damman is voorkennis vereist leeservaring en het vermogen zulke verhalende teksten te lezen als docent kun je er niet zonder meer op rekenen dat een jong kind de afloop van een verhaal kan voorspellen en evenmin dat wat oudere leerlingen in staat zijn het thema van een verhaal vast te stellen een boek over herkenningpunten vorig jaar verscheen er een boek waarin het onder meer over zulke herkenningpunten gaat in children's literature and critical theory presenteert jill may onderwerpen uit de literatuurbeschouwing die voor het onderwijs in de jeugdliteratuur van belang zijn zo zorgt kennis over plotstructuren en verhaalpersonages voor inzicht in de eerste herkenningpunten van lezers blijkt het zinvol om op retorische effecten verdacht te zijn indianen waren tot voor kort in kinderboeken altijd op het oorlogspad evenals op het utopisch verwerken van bestaande volksverhalen disney's snow white is vooral een typisch Amerikaanse success story nieuwe inzichten in realisme scherpen de blik voor afwijkende morele stellingnames in jeugdromans aandacht 96 voor poëtisch taalgebruik kan

het verrassende van verhalen vol grotestadsjar gon verklaren deze voor de studie van de jeugdliteratuur belangwekkend e observaties zij n bovendien ingepast in een onderwijsperspecuef zoda t may s boek tevens kan worden opgevat al s een pleidooi voo r literaire vorming ma y beoog t lezer s met een kritische stem op te leiden via onderwijs in jeugdliteratuur dat de ei gen lezersinbreng het volle pond geeft hoofdstukken ove r de literaire onder werpen zij n al s het war e ingebed in onderwijskundig e advieze n al s de vol gende houd er rekening mee dat kinderen een andere leeswijze hebben dan de volwassen docent zorg dat het kind niet ontmoedigd raakt doordat zij n res pons niet serieus genomen worden luister naar de leerlingen want juist zi j kunnen vertelle n op welke wijze lectuur onderhoudend is instrueert e n hun eigen situatie weerspiegelt reflecteren o p eigen leeservaring jill may doceert in indiana beter gezegd in bloomington waar david bleich lange tijd actief was en leidt studenten op voor het leraarschap haar inzicht en heeft zij deels ontleend aan het reader response criticism en deels aan eigen ervaringen met haar kinderen thuis en in haar onderwijsloopbaan aan norman holland ontleende zij het idee van de leesautobiografie z e sti muleerde het reflecteren o p de eigen leeservaring va n haar studenten e n het observeren va n zulk e ervaringe n i n hun doo r face to fac e situatie s geken merkte onderwijsstages een aantal uitgewerkte verslagen van studenten nam zij in haar boek op uit de opmerkelijke voorbeelden krijg je de indruk dat die reflecties waarden vol zijn voor het verkrijgen va n inzicht in het esthetisch lezen van kinderen in he t gemeenschappelij k me t literatuu r bezi g zij n i n d e klas e n dus i n het leren lezen va n literatuur de door may gepropageerde aanpak bevorderd e ongetwijfeld d e literaire vorming van haar studenten en hun schoolklassen de observaties ui t de leesdossiers zij n bovendien stimuleren d voo r het le zersonderzoek en voor de studie van de jeugdliteratuur wat die eerste herkenningpunten betreft lijkt t he t aannemelijk da t uit pren tenboeken me t ee n home away home patroo n e n ui t sprookje s he t bese f groeit thui s is veilig het bos betekent gevaar voor wat oudere kinderen zij n gutsy children bijvoorbeeld oo k belangrijk al s herkenningpunt opmerke lijke karakters in kinderboeken hebben sukse s omdat ze alleen durven t e rei zen nadenken over hun situaties en proberen te begrijpen waaro m de dingen gaan zoal s z e gaan p 46 kinderboekenschrijvers blijke n da n oo k zee r vernuftig i n het uit de buurt o f zelfs uit de weg ruimen zie bijvoorbeeld het begi n va n roal d dahl s de reuzenperzik va n ouders om z o de kind helden to t avonture n i n staa t t e stellen zulk e literair formel e o f psychologisch inhoudelijke herkenningpunten als respectievelijk aa n de hand van de prentenboeken e n de gutsy children worden ontleend vergrote n d e kans van slagen van het esthetische ervaren in de literatuurles 97 teksten die de leefwereld overstijge n nee het gaat niet om louter leesplezier en niet om meer van hetzelfde he t gaat om vooruitgang om ontplooiing ik vind bijvoorbeeld het tekstaanbo d van de eerste schoolboeken voor de basisvorming een gemiste kans omdat de keuze van de teksten nogal obligaat was en te veel afgestemd op wat de leer lingen toc h wel graag lezen we l beckmann en terlouw bijvoorbeeld maa r niet pelgrom en tellegen die ik er graag bij zou zien ook op dit punt is may s studie interessant zij maakt bezwaar tegen realisti sche verhalen die het verleden zo herschrijven dat het kind slechts

zichzelf te genkocht voor de bevordering van de leesontwikkeling heb je volgen s haar meer aan realisme als een manier van herschrijven van het verleden met de bedoeling de interpretatie door de lezer van dat verleden te veranderen p 125 literaire ontwikkeling is vooral gediend met teksten die wel aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen maar die toch hun leefwereld overstijgen een van de redenen dat ik in mijn dissertatie niet uitvoerig ben ingegaan op de opvattingen van holland en bleich is de mijns inziens nogal extreme nadruk die door hen wordt gelegd op de ervaring van het eigene wam de moor die in tsjip 6 1 terecht opmerkte dat ik deze voor het literatuuron derwijs interessante mogelijkheden niet uitwerkte dacht waarschijnlijk vooral aan de didactische consequenties in mijn literair pedagogisch perspectief gaat het evenwel meer om het bekendheid geven aan literatuur als bijzonder fenomeen de leerling moet juist ontdekken dat er teksten zijn die als het ware confronterend werken juist het vervreemdende van de teksten kan voor een esthetische ervaring zorgen luisteren naar en praten met leerlingen creatieve onafhankelijkheid en een juist tekstaanbod in de literatuurles is een rekening houden met de inbreng van de leerling is twee doe je dat niet dan leid je ze hooguit op tot passieve lezers passieve lezers zijn geen lezers voor het leven zij beleven niet meteen plezier aan lezen en kunnen niet bepalen hoe voor of tegen een tekst te pleiten zeg t may op bladzijde 17 in mijn boek hekelde ik de literatuurles die in verbalisme ontaardt en in het naar de mond praten van de docent may geef t een concreet voorbeeld van zo'n situatie van leerlingen die uitsluitend op de wijze waarop de docent het doet naar metaforen moeten zoeken de ervaring van de leerlingen is in dat geval dat ze als lezer geen verantwoordelijkheid krijgen om persoonlijke betekenissen toe te kennen aan de same gelezen tekst aangezien ze niet worden aangemoedigd om een dialoog aan te gaan over de tekst voel je zich vervreemd van het verhaal en verwachtte n dat de analyse een nutteloze oefening is p 17 may en baar leraren in opleiding doen dat wel en het lukt de liss om met zeer jonge kinderen vruchtbaar over teksten te kunnen praten in termen van reisverhaalpatroon en protagonist wat de leesvoorkeur is van leerlingen weten we wel door onderzoek maar alleen door met leerlingen te praten over hun lectuur komen we erachter welke factoren ervoor zorgen dat ze geboeid zijn door wat ze lezen 98 een voorbeeld uit may's boek dana hershey een ouderejaarsstudent uit de groep van jill may vroeg zich af kinderen uit groep 1 de jongste scholieren dus kritisch over prentenboekverhalen kunnen leren spreken ze gebruikte verschillende versies van roodkapje en stelde vooraf de vraag wat is een held als antwoord noteerde ze down de kinderen gaven ook voorbeelden robin hood is een held en in the wizard of oz zijn tin man en dorothy because she melted the witch helden hershey las vervolgens de grimm versie van roodkapje voor en vroeg is dit hetzelfde verhaal als je wel eens eerder hebt gehoord dat gold niet voor alle kinderen mine s a woodcutter has an axe in plaats van de jager uit het grimm verhaal daarna noteerde hershey notuleerde de discussie over de held van dit verhaal als volgt teacher who's the hero in this story ryan the hunter teacher is the hunter who the story's mostly about jessica no little red riding hood nick but little red riding hood's not the hero else hunter de docent besloot zich aan de held definitie van de kinderen te hou-

den daarna las ze de Perrault vertaling van Roodkapje en direct begonnen de kinderen de illustraties te vergelijken ze kozen bijvoorbeeld de gemeenste wolf maar ze herkenden tevens taalverschillen en het verschil in verhaalverloop bij Perrault gaat Roodkapje ten onder vandaar de uitroep van Shayla she never got saved in de discussie spraken de kinderen vooral over de meest waar schijnlijke afloop her-shey die een curriculum van vijf weken maakte voor deze kinderen intro duceerde in de volgende week de term reis die ze met de kinderen toepaste op het Roodkapje verhaal ze haalde er andere verhalen bij zoals The Tale of Peter Rabbit en verzamelde in de derde week eigenschappen van verhaalpersonages in die week introduceerde ze de termen protagonist en antagonist etc leesonderzoek en literatuuronderwijs het literatuuronderwijs is waarschijnlijk meer gebaat bij wetenschappelijke gegevens over lezers en over esthetische ervaring dan bij een universitaire blauwdruk voor de didactische inrichting van de literatuurles als we meer weten over literaire vorming wordt het gemakkelijker een route uit te stippen voor het lezen van literatuur op school op grond van die overtuiging heb ik in mijn dissertatie dan ook niet gepoogd een lijn te trekken van de receptie esthetica en reader response criticism naar didactiek ook op dit punt moest ik wam de moor dus teleurstellen dat ik wel verband legde tussen de New Critics en drops indringend lezen heeft vooral te maken met de exemplarische waarde van dit schoolboek voor mijn betoog over het niet altijd doordacht overnemen van wetenschappelijke benaderingswijzen maar ik plaatste daarbij inderdaad ook didactische vraagtekens ik wilde liever de aandacht vestigen op die andere mogelijkheid voor een relatie tussen school en universiteit nieuwe impuls voor denken over leesdossier aan het brede scala van lezersonderzoek van tekstgerichte werkingsanalyse en reader response criticism tot empirisch lezersonderzoek zijn opvattingen en observaties te ontleenen over het lezen van literatuur maar die kennis blijft diffuus alser geen toegespitste vragen worden gesteld over literaire vorming het is dan ook niet toevallig dat ik in dit betoog voorbeelden ontleende aan Jerome Bruner een inspirator voor het onderzoek naar de eerste geletterdheid en leesbevordering en aan het werk van Jill May de door haar aankomende leraren opgetekende ervaringen met literaire socialisatie in de schoolklas kunnen een nieuwe impuls geven aan het denken over het leesdossier maar bovenal onderbouwt dit pleidooi voor onderwijs in jeugdliteratuur de gedachte dat het ontwikkelen van literaire competentie moet betekenen May stelt zich namelijk het vormen van een kritische stem bij lezers ten doel en denkt dan aan openheid voor nieuwe manieren van lezen bespreken en interpreteren van literaire teksten ze benadrukt dat het om de vorming van lezers gaat kinderen worden volwassenen die boeken uitzoeken die bij hun eigen behoeften passen of worden niet lezers uit haar voorbeelden blijkt bovendien dat ze leerlingen in staat wil stellen de implied reader van een tekst te benaderen een dergelijk lezen opzitters vraagt veel van de leerling lezer het werken aan de literaire competentie van de leerlingen is evenwel de conditietraining die een overlevingstocht door de literatuur mogelijk maakt daar bij moet wel worden bedacht een literaire reis is nauwelijks comfortabel zonder culturele bagage Jill P. May *Children's Literature Critical Theory: Reading and Writing for Understanding* New York: Oxford, 1995, 100

